

Adalék a földjáraadék elméletéhez.

Irta :

Dr. Békesy Károly.

Einige Bemerkungen über das Wesen der Grundrente. Von Ignaz Connemann. Würzburg. 1888.

E czim alatt egy könyvecske jelent meg, mely ismétli a Ricardo-féle földjáraadék elméletet, s azután iparkodik összeegyeztetni e tétellel a mindennapi életnek szerinte *csak látszólag ellenkező* eredményekről tanuskodó tüneményeit. A kis dolgozat, daczára e magasabb törekvésnek, alantás légkörben mozog, s távolról sem karolja fel a földjáraadék esésének Európaszerte mutatkozó, hatalmas, gazdasági jelenségét, hanem cziméhez képest csak néhány magyarázó megjegyzést koczkáztat, melyek, miként alább látni fogjuk, sem a járaadék lényegét, sem a mezőgazdasági válságot nem fejtik meg.

Connemann mindazonáltal »félreértéseket akar eloszlatni és helyes eszméket ültetni helyükbe« körülbelöl a következő gondolatmenetet: Ricardo elejétöl fogvá tisztában volt a földjáraadékkal, csak meghatározása nem volt elég teljes és tiszta. A föld »eredeti ereje«, melyért Ricardo szerint a járaadék fizettek, egy részt nem foglalja magában a föld fekvése által nyújtott előnyöket, más részt nincs vonatkozással a befektetett tőkékre. Mindazonáltal ezek tudása mellett a gazdasági termelésre fordított egyenlő tökemennyiség hozadékának a külömbisége alkotja a Ricardo járaadék elméletének magját, s azt így lehetne szerinte formulázni: »Grundrente ist das Mehrerträgniss von Productionsbedingungen, welche und insoweit solche günstiger sind, als die preisbestimmenden.«

E körmönfont meghatározás, mely csak szavakban külömbözik a Roscherétöl, ép úgy nem állja ki az ostromot, mint a

meghatározások legnagyobb része, melyek már Mill S. szerint is azon hibás törekvésből erednek, hogy néhány szóba szorított stereotyp kiadásban egy széles eszmekört akarnak visszaadni. E túlhajtott, mindent definiáló, mondhatnók bürokratikus pennarágó irány sok hiábavaló vitának adott anyagot, s mindenek felett ama kényelmes eljárásra nyújtott alkalmat, hogy elolvasás nélkül is megbíráltassanak az írók, mint a hogy például Thünen »der isolirte Staat«-jának megjelenése után állítottott, hogy Ricardo nem ösmerte a közelség és távolság járadékát, Thünen találmányát, mert ez nem volt meg az ő járadékdefiniójában.

Visszatérve azonban könyvünkhöz, a meghatározást jól vagy rosszul, mindig az egész munka adja, s a földjáradékra nézve ez Connemannál sem egyéb, mint a miben a nemzetgazdasági írók ma kevés kivétellel egyetértenek, a hogy azt a legtöbb tankönyvben feltalálhatni.

E járadék apadását C. szerint azért hiszik, sőt azért tagadják némelyek a rente létezését is, mivel a földbe fektetett és termelésre fordított tőkék kamatai a járadékból levonandók lévén, e levénás után nem mutatkozik tiszta hozadék. Csakhogy itt szerinte mindig a töke felszámításában esik a hiba, mert vagy nem vonják le a már elhasznált tőkéket vagy olyan befektetések után számítanak kamatokat, melyek egy várost körítő régi várfalak módjára inkább hátráltatják, hogysem elősegítik a termelést; vagy pedig nem értenek az angolok és amerikaiak között divatozó kizsákmányolásához a tőkének, czélszerű gazdasági eszközök alkalmazásához, olcsó, könnyed, gazdasági épületek emeléséhez stb. Mások a trágyázással észszerűtlenül bánnak s nem azt adják a földnek, a mit követel. Vagy a piactól távoleső jobb termőföldet elébe helyezik a városhoz közeleső gyengébbnek, holott itt például a homokos talaj, még a befektetendő tőkét tekintve is, magasabb járadékot hozhat, mint töke nélkül amott a jó talaj.

E gazdasági hibákból azonban nem következik a járadék alászállása. Ellenkezőleg könnyű bebizonyítani, hogy növekvő népességű és előrehaladó államban egészben emelkedő irányt követ, mert egy részt terményben, húsban stb. a szükséglet növekszik, másfelől a folyton fejlődő közlekedési viszonyok folytán az előnyösebb fekvés tényezője nyer jelentőségében, ugy annyira,

hogy kisebb-nagyobb mértékben joggal az illető nép összmunkássága eredményének tekinthető a földjáradék.

Ezen emelkedő irányzatot gyöngítik, — eltekintve a kevésbé jelentékeny momentumoktól — a gazdasági üzemben létesülő javítások, a földjáradékot érintő terhek és kiadások, végül a külföldi olcsó mezőgazdasági termékek behozatala.

A mig azonban valamely országban a földek műveltetnek, járadék is mindig van, és ha sokan mégis a járadék esése miatt panaszkodnak, ez nem általános, hanem személyes okokból ered. Azzal a gazdával szemben, a ki 100 ezer márkán vette birtokát, természetesen előnyben lesz az, a ki 70 ezerért ugyanakkora birtok tulajdonát szerezte meg; viszont a kit nagy jelzálogteher nyom, szorongatottabb viszonyok közt él, mint az, a kinek nincsenek terhei.

Végül az ő zavaros és láthatólagos sok részben naiv fejtegetéseinek befejezéséül elismeri, hogy a gabnaimport nagy pusztításokat tehet a belföldi járadékban. Szerencsétlenségnek tartja, ha valamely ország élelmezésében egy másikra szorul, mert a viszonyok változása vagy épen háboru esetén napi kenyérétől lesz megfosztva az illető állam. Mindazonáltal elébe teszi az egész lakosság olcsó élelmének érdekét a földjáradékot élvezők érdekeinek, hanem azért mégis, bár ideiglenesen, mérsékelt vámot követel az importra.

Igy a kis dolgozat, melyet inkább csak azért ösmertettünk, hogy a legujabb német fölfogást s azt a zavart bemutassuk, mely a földjáradék felől és körül ma is uralkodik.

E munka egyik bizonyosága annak, hogy mily megmérhetetlen kárára van a közgazdaságtan tudományának az a félreösmerhetetlen tünemény, mely szerint a közgazdasági irodalom elméleti tanainak fejlődése messze elmaradt gyakorlati tanainak könyvtárakat megtöltő dimenziói mellett. Ezt semmi sem igazolja világosabban a földjáradéktannál. Nemcsak Connemann úr, hanem a Carey-Bastiat-ellenzék leveretése óta majd minden theoretikus közgazdasági író a földjáradék emelkedő irányzatára esküszik, s Malthustól kezdve Stuart Millig az élelem kikerülhetetlen drágulása folytán beálló nyomorral és halállal fenyegetik a munkás osztályt, hogy óvakodjék a házasságtól, mert »czi-

vilizáció minden irányban harcz az állati szenvedélyek ellen. ¹⁾

Szerencsére az élet egyebet és jobbat gondolt, mert a míg a nemzetgazdaságtannak ez alapfelfogás borús világnézetet, a socialistáknak pedig bő anyagot ad az egyéni tulajdon ostromlására, tényleg a sűrű népesség mindenütt előhaladást és jobb-
létet teremtett, a földjáradék és az élelmi czikkek ára következe-
tesen alászáll, a munkabér pedig emelkedik. Ezen általános
jelenséget nem lehet többé a Connemann-féle olyan semmit-
mondó magyarázatokkal elütni-vétni, hogy vannak rossz gaz-
dák, mások meg nem értik az összeadást, hanem az elméletet
összhangba kell hozni a gyakorlati tényekkel, mert a deductiók
csak annyiban állhatnak meg, a mennyiben inductive igazol-
hatók. Hiszen nem is terjeszkedve ki távolabbi adatokra, már
csak az óriási stat. anyagot felkaroló Mullhal-féle ártörténet is
1885-ből constatálja, hogy az európai munkás jelenleg 110 font
kenyeret vehet azon összegen, melylyel a 60-as években csak 77
fontot vásárolhatott. 50 év alatt pedig a mezőgazdasági munka-
bérek 90, az ipari munkabérek pedig 50 százalékkal emelkedtek.

[A párisi nemzetgazdasági egyletnek a múlt évben tartott egyik
gyűlésén Villey ellenmondás nélkül konstataálta, hogy »ez ingat-
lan vagyon értékének csökkenése szemünk előtt megy végbe«,
és abban is egyetértett vele a gyűlés, hogy ez a földjáradék
következetes alászállásának tulajdonítható. Általában pedig
beösmert ténynek veszik, hogy Angliában és Franciaországban
nehány évtized óta a mezőgazdasági birtok vételára felére
sülyedt, a mi pedig többszörös áresést jelent,] mert ha csak
korábbi jövedelmezőségét megtartotta volna a föld, a tőkekamat
természetszerű alászállása mellett árának emelkedni kellett
volna.

Más részt azonban tagadhatatlan, hogy ugyancsak a föld
ára városban és városok közelében, valamint új közlekedési erek
mentén aránytalanul emelkedik.

Ha azonban nem csalódunk, épen ezen ellentétén fordul
meg az egész földjáradék-elmélet és minden zavar abból keletke-
zik, hogy a városi telek és a termelésre szánt földbirtok között

¹⁾ J. S. Mill. Principles o. P. E, London. 1869. 226. 1.

elnézték, miként Connemann is, a feltűnő különbséget. Azt ugyan felemlíti a legtöbb nemzetgazda, hogy a városi telek járadéka a lakosság sűrűségéhez képest gyorsabban emelkedik, de annak lehetőségére sem gondoltak, hogy a városi telek járadékának rohamosan emelkedő irányzata mellett a termő terület járadéka alászállhat. Holott épen ez a valóság.

Miként igazolhatja az elmélet e tüneményt. Nézetünk szerint az által, hogy a föld azon tulajdonsága, mely szerint tért és szilárd talajt ad, és azon másik tulajdonsága között, mely szerint terményeket hoz létre, a valóban fennálló nagy különbség előtérbe helyeztetik.

Az első föltétlenül a földhöz kötött monopolszerű kiváltság, melyet ugyanazon helyen sem helyettesíteni, sem szaporítani nem lehet, ellenben termő tulajdonsága a terményben fellelhető, tehát nem épen az illető földdarabhoz kötött tulajdonsága, hanem más termőföldekkel helyettesíthető, s így csak akkor monopol, ha magas vámokkal külföldi termőföldek a versenyből kizáratnak. Egy élénk forgalmi pont, mondjuk a piacz közepén a meglevő tért nem lehet megsokszorozni, s így az, a ki kényszerülve van épen azt venni igénybe, kénytelen monopolszerű túlcsigázott árat vagy bért fizetni érte. Ellenben ugyanazon piaczon rengeteg közeli és távoli termőföld jelenhetik meg az ő terményeiben. A vevő többé nem kérdi, mely földön termett a gabona, hanem a korlátlan verseny hatása alatt határozatik meg a termény árában azon föld értéke, a honnan eredett. Ha az amerikai, ausztráliai, indiai és európai búzaföldek közös piaczi versenyében az árak alászállanak, hiában a francia földbirtokos erőfeszítése, mert e harczban az ő földbirtokának értéke is eldöntetett. Ha azonban népes utczában akarok házat építeni, hasztalanul hivatkozom a falusi telkek olcsó voltára. Természetes tehát, hogy a városi telek és gazdasági földbirtok a járadékra nézve egymással ellenkező törvényeket követhet s ez pedig csak onnan származik, hogy egyiknek kizárólag ő hozzá kötött térbeli, a másiknak pedig felkelhető termő tulajdonsága jő szóba.

E körülmény daczára fenállhat ugyan a jobb és közeli föld előnye a rosszabb és távoli földek felett, de a nyílt verseny halomra dönti az e különbséghez fűzött összes következtetéseket.

Nem áll többé a feltevés, hogy a népesség és eleség szaporodása egymáshoz fordított viszonyban vannak, vagy a mint Malthusra fogják: az első geometriai, a másik számtani arányokban növekszik. Mert a mezőgazdaságban hosszú ideje ma már túltermelés mutatkozik. Nem áll, hogy a legrosszabb művelt föld szabná meg az összes termés árát azon ösmeretes axioma alapján, hogy amannak is megfizetettévé művelési költségei, minden jobb föld járadékot hajt. Ellenkezőleg a legjobb távoli termőföldek kelnek versenyre egymással a piacon, s a távolság hátrányait ma tulszárnyalják a kedvező égalj és szüztalaj előnyei. Nem áll, hogy a népesség szaporodásával hovatovább nagyobb tökével rosszabb földekre szorulna a termelés. Ellenkezőleg távoli világrészekben mind a jobb földek kerestetnek tel a sűrű népességű államok táplálására. És nem áll végül, hogy a földjáradék emelkedése a kultura és előhaladás bizonyítéka volna, mert a civilizált államokban nagyot esett a járadék.

Egy könyvismertetés keretében nem lehet feladatunk a maguk teljességében kifejteni e feldobott messzeágazó tételeket, a fennebbi fontos megkülömböztetés is sokoldalú megvitatást követel. De annyit, reméljük, sikerült így is bebizonyítanunk, hogy a ma fenálló földjáradék-elmélet átalakításra vár.

Ez elmélet teljesen Ricardo által fölállított eredetiségében tartja magát. Thünen fejtegetése a gazdasági körök, a közelség, távolság és a termelési ágak egymás közötti járadékát érdeklőleg, Liebig földkiszivási elmélete, Schäffle, Mangold azonosítása a földjáradéknak a személyes járadékkal és végül a járadéknak létezését is tagadó ellenzék fellépésére támadt viták kifejtették, de nem döntötték meg az alapeszmét, melyhez a nemzetgazdaságtanban az emberiség összes fejlődését aggodalommal kísérő pesszimiztikus nézlet tapadt.

Megállhat-e ma is e világnézet vagy már megbukott? E felett a gyakorlati kérdésekkel elfoglalt nemzetgazdák manapság nem vitatkoznak, hiszen az elmélet amugy is elvesztette népszerűségét. Pedig azért mégis csak »es ist der Geist, der sich den Körper baut.«